

РОЗДІЛ VII. НАУКОВІ ЛІНГВІСТИЧНІ ШКОЛИ: СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ

Тетяна Космеда

УДК 81'1: 387.091

**ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ НАУКОВОЇ МОВОЗНАВЧОЇ ШКОЛИ
В СУЧАСНОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ**

У статті пропонується трактування понять «національна університетська мовознавча школа», «ефективна наукова школа», з'ясовується їхній статус та функції. Наголошено, що НШ повинна забезпечувати наступність у розвитку знань, а підготовка нових поколінь учених передбачає засвоєння етосу науки (її цінностей і наукових ідеалів), розуміння того, що новації виростають із традицій. Для розуміння функцій НШ важливо усвідомлювати наявність оригінального стилю наукового мислення. НШ об'єднує спільна наукова ідеологія. Ефективна НШ вирізняється лінгвопатріотизмом, глибоким знанням наукової вітчизняної традиції, проблемно-тематичною широтою та широтою хронологічного діапазону функціонування. Історія кожної НШ неповторна, як і біографія кожного видатного українського вченого – її засновника, що потребує всебічного вивчення й опису, оскільки на сьогодні чимало білих плям, пов'язаних із репресіями сталінського періоду, політикою переселення найперспективніших учених у російські наукові осередки та привласнення здобутків української науки, лінгвістичної зокрема, заборони на опрацювання актуальних теорій, пов'язаних з історією української мови, визнанням її феноменальності, функційного навантаження, самотності, сили та ін. Ідентифікація української наукової школи є однією з найскладніших проблем наукознавства й вимагає комплексного підходу.

Ключові слова: етос науки, лінгвопатріотизм, національна університетська мовознавча наукова школа, ефективна наукова школа, наступність, наукова ідеологія, стиль наукового мислення, традиція, функційне навантаження наукової школи.

Зі становленням української державності **актуальності** набуває й розуміння специфіки національної науки, зокрема й мовознавства. Усвідомлюючи традиції національної наукової школи, можна об'єктивно оцінити її стан та побачити відповідну перспективу. Однак у чинних підручниках та посібниках із методології наукових досліджень, на жаль, відсутній матеріал про національні наукові традиції та відповідні школи, національну філософію науки (Biluha 2002; Grischenko 2001; Zdobuvachu 2002; Zosimov 2005; P'yatnitska Pozdnyakova 2003; Filipenko 2005).

Розвиток мовознавства в Україні безпосередньо пов'язаний зі становленням і поступом його національної наукової школи, що відповідно пов'язано, по-перше, з розумінням поняття «наукова школа», а по-друге, з розвитком української науки загалом у зв'язку зі становленням української державності, що має специфічну проекцію саме на мовознавчу науку, оскільки національна українська мова – репрезентант національної свідомості, що забезпечує становлення й розвиток української державності, а пріоритетним завданням українського мовознавства є всебічне вивчення системи української мови в синхронії та діячності, її функцій, призначення, тенденцій розвитку, національної специфіки та потужності. Дослідження питань, пов'язаних із проблематикою національної мови, утіленої в національній культурі, так само важливі, як і вивчення питань, що стосуються проблем державності й нації. Цілком слушно акад. НАН України Л. Булаховський порівнював цінність мови з цінністю державної валюти. **Українські мовознавчі лінгвістичні школи повинні забезпечити високий престиж національної української мови, українського мовознавства як науки так само, як національна економіка, Національний банк забезпечує престижність державної валюти. У цьому полягає їхня основна і глобальна функція.**

Мета статті – з'ясувати сутність поняття «наукова українська національна мовознавча університетська школа», визначити її статус, функційне навантаження та перспективу розвитку.

Поняття *наукова школа* загалом є багатозначним, багатоаспектним, а тому має різні смислові відтінки, що й **мотивує розуміння його функційного навантаження.**

Наукова школа – це: 1) феномен, що пояснює когнітивну й соціальну характеристику наукової діяльності в єдності і взаємозумовленості, соціальна форма розвитку пізнання; 2) динамічна одиниця науки, що забезпечує спадкоємність наукового знання і створює оптимальні умови для його розвитку; 3) один із типів наукового співтовариства, особлива форма кооперації наукової діяльності.

Університет – це навчально-освітній заклад, один із типів наукового співтовариства й особлива форма наукової діяльності, що має відповідну структуру, яка дещо відрізняється в кожному конкретному вищому навчальному закладі, оскільки, крім наукової частини як обов'язкового компонента структури університету, утворює систему науково-дослідних відділів, наукових інститутів чи лабораторій, що залежить від специфіки наукового потенціалу кожного окремого навчального закладу та чинних традицій. Наприклад, Львівський національний університет імені Івана Франка має традицію діяльності в межах філологічного факультету Інституту франкознавства, що розробляє кілька напрямів, зокрема й лінгвістичне франкознавство, утім, крім

того, на філологічному факультеті є традиція діяльності термінологічної наукової школи, започаткованої професором Т. Панько, яку продовжують її учні (І. Кочан, Г. Мацюк, В. Пілецький та ін.), а Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди вирізняється вивченням спадщини мандрівного філософа, чие ім'я й носить; філологічна, зокрема й лінгвістична школа Харківського національного університету імені Василя Каразіна фокусує увагу на поглибленні вчення О. Потебні, який працював у межах Російської імперії, коли Україна входила до її складу й не мала власної державності, та його спадкоємців, продовжувачів його наукових традицій – Л. Булаховського, діяльність якого розгорталася в радянську епоху (українська радянська лінгвістична школа), коли Україна входила до складу СРСР як його республіка й також не мала статусу самостійної держави, Ю. Шевельова, котрий як представник української наукової лінгвістичної школи О. Потебні працював в еміграції, та ін.

Отже, сучасна національна мовознавча наукова школа базується на попередньому досвіді наукової діяльності, що напружувався в період відсутності незалежної Української держави, – у просторі Російської імперії, Радянського Союзу, в умовах вимушеної еміграції видатних діячів української науки, чия діяльність репрезентує різні українські університетські наукові школи, оскільки праця того чи того видатного мовознавця розпочиналася в межах відповідного вищого навчального закладу.

Є традиція номінувати університетську наукову школу класичною, на відміну від наукових шкіл, що функціують у межах науково-дослідних інститутів. Університетську класичну наукову школу вирізняє те, що в її межах простежується тісний зв'язок науки з практичною діяльністю, власне, плеканням кадрів для наукової діяльності – розробка питань методики викладання, виховання й підготовки кадрів. Університетські вчені – це не лише «кабінетні» працівники, оскільки їхня наукова діяльність спроектована на науку й освіту та мотивована власне освітніми проблемами. Л. Лисиченко і Т. Лисиченко, наприклад, зауважують, що «вчення О. О. Потебні та його школа виникли не на порожньому місці. Фахове викладання мовних дисциплін у Харкові почалося 1726 р. у славнозвісному Харківському колегіумі – першому поважному освітньому закладі на Слобожанщині, програма якого передбачала вивчення слов'янської, грецької та латинської мов, а в 1766 р. було відкрито також класи французької та німецької мов. Відкриття Харківського університету (1805 р.), де значне місце посіло відділення словесних наук, сприяло створенню традицій лінгвістичної науки й виробленню методики викладання лінгвістичних дисциплін» (Lisichenko 2015 : 6).

Отже, досягнення мовознавства в Україні значною мірою ґрунтовані на діяльності великих іменитих шкіл і характерних взаємин *учитель – учень*, що мають місце в університетській діяльності. Не потребує доказу факт, що кожний окремий учений обов'язково стає представником тієї чи тієї наукової університетської школи й лише в її межах отримує певне оперття для власного погляду та відповідні принципи підходу до розуміння методологічних засад науки.

Розвиток української лінгвістики здійснювався в межах конкретних лінгвістичних шкіл, а також завдяки спадкоємності й протистоянню між ними. Історичні особливості зародження, розвитку чи гальмування розвитку цих шкіл отримали відображення в історії України.

Очевидно й те, що саме боротьба шкіл просуває вперед наукову думку, забезпечує збільшення наукового знання, сприяє прогресу, хоча ідеологічні чинники й значно гальмують розвиток відповідних українських наукових шкіл, оскільки в історії української науки простежувалося цілковите знищення відомих дослідників, відповідні репресії, їх ізоляція від українського суспільства, заборона діяльності, ув'язнення чи еміграція.

Етимологія слова *школа* вказує на те, що її **первинна функція виховна**. Школа, зокрема й вища, університет – **основний канал комунікації вчителя, наставника з учнями**. Термін «наукова школа» репрезентує такі основні типологічні форми: а) науково-освітня школа, тобто вища школа; б) дослідницький колектив; в) науковий напрям, що має за певних соціально-історичних умов національний або й інтернаціональний характер.

Зазначені форми можна розглядати як видо-родові щодо поняття *університетська класична наукова школа*. Саме в університетському просторі, зокрема й сучасному українському – вищій школі, створюється особливе поле спілкування, за допомогою якого ті, хто навчається, долучаються до наукових традицій, ідей, висунутих учителями, наставниками, відповідних дослідницьких методів, опрацьовують відповідну наукову методологію, наукові традиції, вдосконалюючи й розвиваючи їх.

Частково **функції університетських наукових шкіл репрезентуються в типах їхніх назв, оскільки завдяки особливостям діяльності** наукову школу можуть називати: а) іменем видатного вченого (напр., *лінгвістична школа А. Загітка* і т. п.), б) назвою міста, де функціює університет (напр., *Харківська лінгвістична школа, Львівська лінгвістична школа*); в) назвою наукового напрямку (напр., *українська ономастична школа*) чи г) синкретично – одночасно з урахуванням місцезнаходження університету, його географічного розміщення (напр., *Одеська ономастична школа*) (Karpenko 2012) або й іменем основоположника певної наукової школи (напр., *Донецька ономастична школа Євгена Отіна*).

Основною **атрибутивною функцією** наукової університетської школи є, безумовно, **трансляція системи знань**. Кожна університетська наукова школа вирізняється характерними ознаками, що проєктовані на відтворення відомого, стандартного знання й винахід, формування й інтерпретацію знання нового. **Навчання в межах кожного конкретного вищого навчального закладу** в українському національному університетському просторі, прилучення до української наукової традиції нерозривно пов'язане з пошуком нового знання, нових

методів чи методик вирішення системи завдань, формування відповідної метамови, термінологічного апарату і под. із оперттям на національну традицію, хоча впродовж XIX – кін. XX ст. ця тенденція була втрачена через відповідні соціальні причини. Нагальним завданням сучасної університетської освіти є потреба актуалізації цієї функції: необхідно сфокусувати зусилля на вивченні української національної традиції розвитку відповідної наукової сфери, напрямку, наукової ділянки.

Найважливіші, інваріантні риси української університетської наукової школи дають змогу відрізнити цей тип наукового співтовариства від інших його видів та виокремити його відповідні функції.

Отже, для зародження й існування наукової школи університет має забезпечити реалізацію таких базових функцій наукової школи:

1) **створення належних умов для послідовної реалізації мінімального циклу існування наукової школи**, тобто умов, що, власне, дають підстави стверджувати про наявність, існування класичної наукової школи, – це **виявлення й відповідне виховання трьох поколінь дослідників: перший цикл** вимагає плекання засновника наукової школи як її ключової фігури, лідера, видатного, авторитетного вченого, який розробляє фундаментальні та загальні питання науки, продукує креативні ідеї, нові дослідницькі напрями, нові наукові парадигми, йому властиві організаторські здібності, він має відповідні особисті риси керівника, реалізує власний психолого-педагогічний потенціал для об'єднання навколо себе колективу однодумців, його ім'ям зазвичай згодом і називають відповідну університетську наукову школу; **другий цикл** – процес плекання цим лідером своїх послідовників, учених, які засвоїли методологічні постулати наукової школи керівника, можуть продовжувати розробляти ідеї, ним сформульовані, поглиблювати та модифікувати їх; **третій цикл** – виховання послідовниками лідера відповідної наукової школи власних учнів, креативних наступників, які продовжують справу, розпочату лідером наукової школи, поглиблюють її діяльність. Це дуже копітка робота, що вимагає належної уваги від університетського керівництва, створення належної робочої атмосфери, систематичної підтримки;

2) **доцільне і вдале визначення керівника НШ**, яким має бути доктор наук, та її колективу, до складу якого мусять входити не менше трьох докторів наук за спеціальністю. Проблематика наукових досліджень учнів обов'язково має бути тим чи тим чином пов'язана з тематикою вчителя – лідера школи;

3) **початкове навчання та виховання кваліфікованих науковців, ефективних дослідників** за допомогою традиційних і нетрадиційних форм навчання, починаючи від написання курсових та бакалаврських досліджень, роботи в наукових студентських гуртках, групах, семінарах, участі у студентських конференціях, конкурсах і под., закінчуючи навчанням у магістратурі, підготовкою магістерських робіт, що загалом призводить до виховання добрих дослідників, наукових лідерів та реалізаторів ідей НШ. На жаль, сьогодні не всі університети однаковою мірою сприяють виконанню цієї функції, оскільки з навчальних планів деяких вишів вилучено певні традиційні й нетрадиційні форми навчання, що готують особистість до наукової роботи, напр., у Харківському національному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди ліквідовано таку форму наукової діяльності, як підготовка бакалаврських та магістерських досліджень. Очевидно, за таких умов університетська наукова школа не має належних умов для існування, функціонування та розвитку. На цей вид діяльності необхідно відвести належну кількість годин, щоб підготовка наукових кадрів була ефективною й мінімальний цикл існування НШ не перервався;

4) **підвищення наукової кваліфікації вчених – членів НШ**, зокрема через навчання в аспірантурі чи докторантурі, тобто через підготовку та захист кандидатських і докторських дисертацій, виконуваних під керівництвом лідера НШ та його послідовників. У цьому аспекті простежуємо в Україні систему змін відповідно до сучасних реформ вищої школи, однак не завжди їх слід уважати ефективними, зокрема однозначно важко підготувати ґрунтовну дисертацію на звання кандидата чи доктора філологічних наук через навчання в докторантурі впродовж 2 років, а, безперечно, й учня відповідної НШ для безперервного її функціонування. Крім того, аналіз списків використаної літератури, бібліографій дисертацій, покликань у текстах дисертацій, виконаних на базі університетських наукових шкіл, засвідчує, що не завжди молоді чи більш зрілі науковці знайомі з досягненнями української науки в тій науковій сфері, якою вони займаються: ідеться не лише про українську наукову лінгвістичну школу загалом, теоретичні засади класиків українського мовознавства, але й про доробок конкретної наукової школи, де виховано науковця зокрема. Для цього необхідно поставити вимоги до здобувачів відповідного наукового ступеня в Україні, потенційних діячів класичних НШ обов'язково знати національну традицію в конкретній науковій лінгвістичній сфері, тому чи тому науковому напрямку, університетській НШ й уміти її описувати. Як показує практика, зазвичай список використаної літератури дослідження вищої кваліфікації з українського мовознавства містить понад 50–70 % наукових джерел із загального списку, авторами яких є вчені Росії, російські мовознавці, серед яких часто трапляються й такі, які й сьогодні не лише заперечують здобутки українського мовознавства, але й існування української мови як самостійної чи приписують мовознавству Росії здобутки українських лінгвістів – це рештки реалізації російської політики, створених нею ідеологічних міфів (Kosmeda (1) 2016).

5) **створення умов для активної педагогічної діяльності виконавців НШ** (наявність належної кількості здобувачів, аспірантів, докторантів, а також підручників, навчальних посібників, розробок нових курсів, підготовлених діячами НШ, де відтворюються відповідна система знань, теорій, поглядів і под.);

б) забезпечення навчання вправної наукової комунікації в усній і письмовій формах з урахуванням а) законів і правил української наукової комунікації, української наукової риторики, б) умінь використовувати технічні засоби для презентації матеріалу, в) досягнень класичної національної спадщини й сучасної української науки та передових і класичних наукових здобутків зарубіжжя;

7) **кооперування зусиль для можливості всебічного здійснення наукової діяльності:** а) окремих видатних учених, які здатні репрезентувати наукові ідеї й формулювати основи дослідницької програми, мають особистий і науковий авторитет, здатні керувати науковою програмою, темою, школою; б) колективу кваліфікованих науковців, однодумців, послідовників керівника для вирішення конкретних наукових проблем, відповідних програм, тем та ін. і на **підготовку обдарованих вихованців** для відтворення й продовження традицій наукової школи внаслідок об'єднання в НШ певного кола талановитих учених, постійне її поповнення обдарованими вихованцями – послідовниками лідера, здатними до самостійного пошуку;

8) **виявлення продуктивності НШ**, що характеризується кількісними (кількість публікацій, посилань) і якісними показниками (лідер і члени НШ є авторами фундаментальних наукових праць, членами редколегій провідних фахових журналів і збірників) та ін.;

9) **вироблення мотивації для ефективної наукової діяльності**, що ґрунтовано на а) **об'єднанні спільних духовних та соціальних цінностей** кожної конкретної національної наукової школи, б) **відповідному соціально-психологічному кліматі й міжособистісних відносинах** між ученими й керівником школи, в) **особливому стилі наукового мислення**, що спонукає до креативності, оригінальності, нестандартності; г) **неформальних особистих контактах представників наукової школи**, що зазвичай в українській національній традиції превалюють над формальною субординацією; д) визнання конкретного вкладу кожного вихованця відповідної школи в загальний доробок НШ; е) **матеріальному зацікавленні** через участь у грантах, конкурсах і под., надання премій і под.; є) **можливості для організації відряджень для поїздок** в інші провідні вищі України чи академічні установи та за кордон для набуття певного досвіду, зібрання потрібного матеріалу для наукової роботи і под. Утім, два останні параметри не можуть бути реалізовані через відсутність відповідних ресурсів для втілення їх у життя, що може гальмувати розвиток університетських наукових шкіл. У цьому ракурсі необхідно вивчити й запровадити закордонний досвід;

10) **відтворення, збереження, збагачення та популяризація відповідних національних традицій, традицій конкретної наукової школи, її цінностей**, що вироблялися впродовж тривалого часу на всіх етапах її становлення та розвитку, забезпечення тягlostі в напрямках наукових досліджень, стилю наукової роботи, стилю мислення, що слід здійснювати зокрема й через відповідну матеріальну базу – наукову літературу, фонди університетських бібліотек із можливостями обміну, наявності системи каталогів, відповідних енциклопедій. Сучасний стан університетських бібліотек, на жаль, не завжди дає змогу реалізувати цю функцію. Для втілення заявленого в життя потрібні відповідні дії на рівні державного управління;

11) **створення умов для вільного виявлення індивідуальних здібностей і творчого зростання** кожного представника відповідної наукової школи через систему традиційних і нетрадиційних заходів, про які зокрема йшлося й вище, що **сприяє моделюванню атмосфери творчості, новаторства, відкритості для наукових дискусій у професійній пресі та в науковому спілкуванні**;

12) **популяризація здобутків наукової університетської школи** через публікацію наукової продукції різних жанрів та видання наукових часописів із наданням їм відповідного фахового й наукового статусу. Не можна недооцінювати якість національних наукових видань і вимагати того, щоб науковий рівень спеціалістів з українського мовознавства оцінювали за кордоном, чому свідченням є вимога наявності публікацій у закордонних періодичних виданнях, зокрема зі статусом SKOPUS. Однак серед рецензентів цих видань часто відсутні спеціалісти саме з українського мовознавства, та й перевагу в цих виданнях надають публікаціям англійською чи російською мовами. Хіба може така публікація засвідчувати певний рівень знання української мови, проблематики українського мовознавства? До речі, напр., за кордоном, зокрема в Польській республіці, стаття, опублікована в журналі «Мовознавство» (періодичне видання НАН України), не додає її автору жодного авторитету, оскільки цей журнал не зафіксований у відповідних наукометричних базах, хоча це видання є одним із найбільш авторитетних в українському мовознавстві. Потрібно переглянути й укласти перелік наукометричних періодичних видань, що є в українському мовознавстві найбільш авторитетними, і ставити однією з вимог публікацію в таких виданнях, що належно кваліфікувати, підвищуючи престиж вітчизняної науки. Досягнення української лінгвістики, українських мовознавчих шкіл мають оцінюватися насамперед в Україні. Крім того, необхідно, щоб іноземні фахівці вважали вкрай необхідним оприлюднення своїх досліджень у наукових українських періодичних виданнях, а також знайомство з досягненнями української науки. Варто прагнути створити умови, щоб українську лінгвістичну науку шанували й відповідно поцінювали. На жаль, зазначені функції на сьогодні мають мало передумов для повноцінної реалізації;

13) **підготовка системи чинників як відповідних передумов для офіційного визнання** державою, вітчизняною та зарубіжною науковою спільнотою **важливості наукових досліджень національної НШ**, її популярності, зокрема через урахування формальних показників, напр., наявність відповідної кількості академіків, докторів, кандидатів наук, професорів, доцентів, заслужених діячів і працівників та ін., а також вивчення якості й кількості кандидатських і докторських дисертацій науковців, які входять до НШ: такий підхід цілком правомірний, оскільки виявляє ефективність взаємовідносин «учитель – учень», що є особливо суттєвим для НШ, він указує на конкретні результати, що ґрунтовані на кількісних даних про захищені під керівництвом

того чи того вченого дисертації, сигналізує відповідність тематики дисертацій учнів проблематиці наукової діяльності лідера. Крім того, ефективність НШ визначають на підставі застосування бібліометричних методів, що дають змогу вивчити частоту цитування праць керівника його учнями.

Висновки. Отже, у процесі трактування поняття «наукова школа», її статусу та функцій традиційно слід застосовувати модель трьох координат – предметно-логічної, соціально-наукової та особистісно-психологічної, відповідно до яких одна з основних функцій наукової школи – надання пропозиції щодо наукової ідеї в межах відповідної парадигми знань та формулювання оригінальної наукової парадигми як важливого критерію оцінки діяльності наукової школи, вплив на розвиток науки шляхом підготовки висококваліфікованих кадрів учених, здатних до самостійної дослідницької діяльності; наступність наукових знань, яка забезпечується властивою для істинних наукових шкіл здатністю зберігати «життєдіяльність», тобто здійснювати вплив на розвиток науки тривалий час, інколи протягом життя декількох поколінь – це форма, у межах якої відбувається передавання навиків і методів дослідницької роботи, а також підготовка наукових кадрів. Закономірність наступності в розвитку наукових знань характеризує **наступність у розвитку наукових теорій, ідей і понять, методів і засобів наукового пізнання**. Адже кожна вища сходинка в розвитку науки виникає на ґрунті попередньої сходинки зі збереженням всього цінного, що було накопичено раніше. Необхідною умовою наукової праці є наступництво між особистою науковою роботою і втіленою в раніше виконаних дослідженнях. В організації наукової роботи значну роль відіграє **вивчення спадщини**, ознайомлення з методами роботи попередників. Необхідним напрямком підготовки наукових кадрів є **знання історії науки**. Адже в науці жодне покоління не починає і не має починати заново, з нуля. Попередні досягнення стають вихідним пунктом подальшого розвитку засобів і методів пізнання, систем знань, ідей, напрямів, пошуків. **Стимулюючи самостійність молодих учених, виховуючи в них ініціативу й високі моральні якості, наукова школа забезпечує наступність у розвитку знань як одну із закономірностей розвитку науки.**

Кожна закономірність пов'язана з повторюваністю явищ. Під **закономірностями розвитку науки** розуміють усталені тенденції, які проступають у її розвитку, або істотні зв'язки, що простежуються між етапами, стадіями і фазами цього розвитку.

Водночас оволодіння досвідом попередніх поколінь дослідників **не можна обмежувати лише вивченням готових результатів**. Історія дає змогу засвоїти ідеї й творчі досягнення вчених минулого, проаналізувати зміни, що відбуваються всередині науки, констатувати виникнення «**пунктів зросту**», проникнути у творчу лабораторію класиків науки. Підготовка нових поколінь учених не зводиться лише до передання їм певних знань і умінь, а передбачає й засвоєння ними **ідеалів і цінностей науки**, того, що називають **етосом науки**. Однією з важливих норм етосу науки є необхідність із належною **повагою ставитися до спадщини науки минулого і спиратись у своїй діяльності на отримані нею результати, бути патріотом вітчизняної науки**. Запозичуючи досягнення попередньої епохи, наука безперервно рухається далі. Проте це не механічне, не критичне запозичення, не просте перенесення старих ідей у нову епоху, **пасивне запозичення** всього змісту використовуваних теорій, гіпотез, методів дослідження. Воно обов'язково **включає момент критичного аналізу і творчого перетворення**.

Наступність – це органічна єдність двох моментів: **спадкування і критичного перетворення**. Процес наступності в науці виражається в термінах «традиція» (старе) і «новація» (нове). Це дві протилежні діалектично пов'язані сторони єдиного процесу розвитку науки: **новації виростають із традицій**. Традиція розглядається як специфічний прояв у суспільстві універсального принципу збереження, пов'язаного з історичною повторюваністю, що детермінує дії минулого на сьогодення й майбутнє. **У науковій школі величезну роль відіграє досвід, який безпосередньо передаваний від учителя до учня.**

Традиції в науці – це знання, накопичені попередніми поколіннями вчених, які передаються наступним поколінням і зберігаються в конкретних наукових спільнотах, наукових школах, напрямках, окремих науках і наукових дисциплінах. **Новація** – це все те, що виникло вперше, чого не було раніше. Новації можуть полягати в: а) постановці нових проблем, б) побудові нової класифікації, в) розробці нових експериментальних методів дослідження, г) виявленні нових явищ.

Отже, закономірністю розвитку наукових шкіл є наступність досвіду і знань, єдність традицій і новаторства. Наступність свідчить про можливість використання найоптимальніших основних категорій, правил, прийомів, способів, принципів та ін.

Наукова школа працює, як відомо, у певній **науковій парадигмі**, що має здатність змінюватися: кожна наукова революція кладе край пануванню старої парадигми, а на зміну їй приходить нова, яку відповідно декларує ефективна наукова школа. Парадигма отримує розвиток у реалізації дослідницької програми, що дає змогу побачити в певному ракурсі об'єкт дослідження й перспективу аналізу наукової проблеми.

Наукова школа – це зразок спільноти, де вчений формується не тільки під безпосереднім впливом наукових ідей, але й під впливом людей, які формують його наукове оточення, їхніх особистісних властивостей, ціннісних орієнтацій, культури, стилю мислення, мотиваційних настанов і т. ін.

Для розуміння функцій НШ важливо усвідомлювати наявність оригінального стилю наукового мислення, що розкриває сутність соціальних і психологічних аспектів наукової діяльності загалом та репрезентує специфіку функціонування наукових шкіл зокрема. Науковий стиль школи наслідують її

послідовники: стиль визначає спосіб міжособистісного наукового спілкування, відповідної комунікації, мотивацію наукової діяльності колективу НШ.

Наукова школа – це сукупність осіб, пов'язаних формальним або неформальним учнівством і об'єднаних спільною науковою ідеологією. Термін «наукова ідеологія» позначає в цьому разі сукупність ідей, що визначають: 1) підхід ученого до вибору проблеми дослідження; 2) спосіб постановки завдань і підхід до їхнього вирішення; 3) розуміння змісту наукової роботи, її мети.

У зв'язку з висловленим доцільно ввести поняття **ефективної наукової школи**, трактуючи його як об'єднання неформального творчого колективу дослідників різних поколінь, однодумців, скооперованих на ґрунті виконання спільної важливої для суспільства наукової програми; представники цього колективу володіють єдиним оригінальним стилем дослідницької роботи і діють під керівництвом відомого в певній галузі дослідника. Такий колектив має значні теоретичні і практичні результати своєї діяльності, визнані в наукових колах. У діяльності *ефективної наукової школи* реалізуються такі основні функції: а) продукування наукових знань: дослідження й навчання; б) популяризація, поширення наукових знань через наукову комунікацію; в) підготовка обдарованих вихованців для відтворення і продовження традицій національної наукової школи. Ефективна наукова мовознавча школа вирізняється лінгвопатріотизмом (Kosmeda (2) 2016), тобто глибоким знанням і поглибленням наукової вітчизняної традиції, проблемно-тематичною широтою та широтою хронологічного діапазону функціонування.

Ефективність НШ визначають, ураховуючи систему основних чинників: 1) особистісний (учителі, учні, адміністрація, технічний персонал навчального закладу, науково-дослідних установ тощо); 2) матеріальний (матеріальна база навчального процесу); 3) соціокультурний (соціальне й культурне середовище в місті або населеному пункті, де розташований навчальний заклад чи навчальна установа).

Отже, НШ – це творча співдружність учених, об'єднаних спільністю методологічних підходів до вирішення наукових проблем, особливим стилем науково-дослідної роботи, науковою ідеологією, спільністю наукового мислення, ідей і методів їхньої реалізації. НШ здійснює вплив не лише на опрацювання окремих наукових напрямів чи проблем, а й на розвиток наукових дисциплін, на науковий потенціал країни, забезпечуючи підготовку вчених широкого профілю, здатних до самостійної дослідницької роботи. Колектив НШ зв'язаний спільністю принципів і методологічних основ вирішення наукових завдань, забезпечує для своїх членів постійний розвиток і вдосконалення їхніх знань, створює умови, необхідні для вільного й творчого вияву індивідуальних здібностей кожного члена колективу.

Дослідження статусу сучасної класичної української університетської школи як відповідної системи має певну перспективу й вимагає нагального вирішення низки важливих питань для ефективнішої реалізації функцій кожної конкретної НШ:

1. Історія кожної української університетської наукової школи неповторна, як і біографія кожного видатного українського вченого – її засновника, що потребує всебічного вивчення й опису, оскільки на сьогодні чимало білих плям, пов'язаних із репресіями сталінського періоду, політикою переселення найперспективніших учених у російські наукові осередки та привласнення здобутків української науки, лінгвістичної зокрема, заборони на опрацювання актуальних теорій, пов'язаних з історією української мови, визнанням її феноменальності, функційного навантаження, самотності, сили та ін.

2. Ідентифікація української наукової школи є однією з найскладніших проблем наукознавства й вимагає комплексного підходу. Університетська класична українська наукова школа – це особливий феномен, пов'язаний з іншими науково-соціальними об'єднаннями та структурами науки, зокрема такими, як навчальна дисципліна чи науковий напрям, організація (інститут, лабораторія, сектор, кафедра) та ін. Для того, щоб виявити характер взаємовідносин університетської наукової школи з безліччю інших структурно-динамічних одиниць української науки, необхідно виявити її відмінність від цих утворень, що дасть змогу також спроектувати тенденції її логічного й самотнього розвитку, розширити функційне навантаження.

References

- Biluha, M.T., *Metodologiya naukovih doslidzhen (Methodology of Scientific Researches)*, Kiyiv: ABU, 2002. Print.
- Grischenko, U.M. and Grischenko, O.M. and Borisenko, V.A., *Osnovi naukovih doslidzhen (Fundamentals of Scientific Researches)*, Kiyiv: Akademvidav, 2001. Print.
- Zdobuvachu naukovogo stupenya. Metod. rekomendatsiyi (To a Post-Graduate Student. Methodological Recommendations)*, Somin, S.V., Kiyiv: MAUP, 2002. Print.
- Zosimov, A.M. and Golik, V.P., *Disertatsiini pomilki (Dissertation Notes)*, Kharkiv: INZHEK, 2005. Print.
- Karpenko, Yu.O. and in., “Odeska onomastichna shkola”. *Onomastichni nauki (Onomastic Sciences)*, Donetsk, 4 (2012): 107–116. Print.
- Kosmeda, T.A. (1), “Ideologema «ukrayinska mova» v suchasnomu rosiyskomu naukovomu diskursi (na materialі stenogrami Kruglogo stolu)” (Ideologeme «The Ukrainian Language» in Modern Russian Scientific Discourse), *Lingvistichni studiyi (Linguistic Studies)*, Lutsk, 4 (2016): 85–103. Print.
- Kosmeda, T.A. (2), “Aktualizatsiya kategoriy «lingvonatsionalizm» i «lingvopatriotizm» u suchasnomu movoznavstvi” (“Actualization of Category «Linguo-nationalism» and «Linguo-patriotism» in Modern Linguistics”), *Lingvistichni studiyi (Linguistic Studies)*, Kiyiv-Vinnitsya, 32 (2016): 66–70. Print.

Lisichenko, L.A. and Lisichenko, T.Yu., *Kharkivska filologichna shkola. Lingvistichni traditsiyi (Kharkiv Philological School. Linguistic Traditions)*, Kharkiv: HTMT, 2015. Print.

P'yatnitska Pozdnyakova, I.S., *Osnovi naukovih doslidzhen u vischii shkoli (Fundamentals of Scientific Researches in Higher Educational Institutions)*, Kyiv: Tsentr navchalnoyi literaturi, 2003. Print.

Filipenko, A.S., *Osnovi naukovih doslidzhen. Konspekt leksiy (Fundamentals of Scientific Researches. Lecture Notes)*, Kyiv: Akademvidav, 2005. Print.

Надійшла до редакції 22 жовтня 2017 року.

FUNCTIONAL LOAD OF SCIENTIFIC LINGUISTIC SCHOOL IN MODERN UNIVERSITY SPACE SYSTEM

Tetiana Kosmeda

Ukrainian Studies Department, Institute of Russian and Ukrainian Philology, Adam Mickiewicz University, Poznan, Poland

Abstract

Background: With the establishment of the sovereignty in Ukraine the very understanding of the national science specificity, linguistics in particular, becomes topical. Being aware of the national science school tradition, one may analyze its state objectively and formulate a correspondent perspective. Nevertheless, there is no information about the national Ukrainian scientific traditions and the correspondent schools, Ukrainian philosophy of science in modern manuals on the methodology of a scientific research. The development of linguistics in Ukraine is directly connected with the formation and development of a national scientific school that is correspondently connected, firstly, with the understanding of the very notion of “a scientific school”, secondly, with the development of a Ukrainian science in general, alongside with the formation of a Ukrainian sovereignty that has a specific impact on a linguistic science, because the national Ukrainian language represents a national conscience, which in its turn facilitates the formation and development of a Ukrainian sovereignty. A prior task of a modern Ukrainian linguistics is an overall study of the Ukrainian language system in synchrony and diachrony, its functions, purposes, the development tendencies, a national specificity and power. The investigation of the items connected with the problems of a national language, reflected in a national culture are as important as the investigation of the items on the problems of a Ukrainian sovereignty and the Ukrainian nation.

Purpose: the purpose of the article is to highlight the essence of the notion “a Ukrainian, national, scientific linguistic university school”, to determine its status, functional load and the perspective.

Results: In the article it has been emphasized that a scientific school must ensure a gradual development of the knowledge. The preparation of a new generation of scientists includes the knowledge of the ethnos of science (its values and scientific ideals). The process the science development consists in the very understanding of a mere fact that the innovations grow from the traditions. To understand the functions of a scientific school it is important to realize the presence of an original style of a scientific thinking. A scientific school is connected with a common scientific ideology. An effective scientific school is typical of linguo-patriotism, deep knowledge and plunging into national scientific traditions, the problem and thematic broadness as well as the chronological broadness of its functioning. A contemporary Ukrainian linguistic school is based on the previous experience of a scientific activity that dates back to the pre-independent period of a Ukrainian state, – during the period of the Russian Empire, the USSR period, under conditions of a forced emigration of the famous Ukrainian scientists whose activity represents the different scientific university schools because the scientific work of any famous scientist began in a certain university. The achievements of Ukrainian linguistics are mainly based on the activity of the famous, huge scientific schools and a typical relation: *a teacher – a pupil, a teacher – a disciple*. This kind of relation is peculiar to the university activity. Every pupil, disciple becomes a representative of a certain scientific university school and only in the university he obtains a certain ground for his views and correspondent approaches to the understanding of the methodological fundamentals of the science. The development of Ukrainian linguistics took place in the scientific schools owing to a certain inheritance as well as contradiction among these schools. The historical peculiarities of the birth, the development, the stagnation of these scientific schools got its reflection in the history of Ukraine. It's evident that a certain struggle among these schools facilitates the development of a scientific thought, enlarges the knowledge, facilitates the progress, though the ideological factors ruin and hamper the development of Ukrainian scientific schools, because in the history of Ukrainian science witnessed a total extermination .of the famous scientists, the repressions, the isolation from a Ukrainian society, the activity ban, the imprisonment or emigration.

Discussion: The investigation of the status of a contemporary Ukrainian university school as a system has a certain perspective and needs solving of a number of important issues to realize the functions of each scientific school and make its work more effective:

1. The history of each Ukrainian university school is unique as well as the biography of each famous Ukrainian scientist – its founder, whose biography needs a thorough research and description, as there are many hidden facts connected with the repressions during Stalin period, the policy of a forced migration of perspective scientists to Russian scientific circles, the appropriation of the achievements of Ukrainian science, linguistic science in particular, the

prohibition to investigate the topical theories connected with the history of the Ukrainian language, the phenomenon of the Ukrainian language, its functional load, its specificity, its force and etc.

2. The identification of Ukrainian scientific school is one of the most complicated problem and requires a complex approach. A classic Ukrainian university school is a specific phenomenon connected with other social-scientific organizations and structures of science: a discipline, a scientific research direction, institution (institute, laboratory, sector, department) and etc. To reveal the specificity of the connection of Ukrainian university scientific school with other structural units of Ukrainian science it is necessary to single out its difference from these structural units which in its turn will give the opportunity to project the development tendencies, to broaden the functional load.

Keywords: science ethnos, linguo-patriotism, classic linguistic scientific school, effective scientific school, scientific ideology, scientific style of thinking, tradition, functional load of scientific school.

Vitae

Tetiana Kosmeda, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine), Professor ordinary (Poland), the Head of Ukrainian Studies Department Institute of Russian and Ukrainian Philology, Adam Mickiewicz University of Poznan (Poland); the sphere of scientific interests – pragmalinguistics, linguistic axiology, communicative linguistics, linguo-personology, linguo-conceptology, linguo-genderology, lexicography, contrastive study of Slavic languages.

Correspondence: tkosmeda@gmail.com